

KISS LAJOS

Az elfelejtett magyar fizikus pap: (Száz éve Magyarországon röntgengép)

1896. január 23-án *Wilhelm Conrad Röntgen* a würzburgi német Orvos-Fizikus Társaság számára nyilvánosságra hozta felfedezését a nevével jelzett sugarakról. *Dr. Károly Irén József*, a jászóvári Premontrei Kanonokrend Nagyvárad Főgimnáziumának tanára elhatározta ennek halatára, hogy személyes kapcsolatba lép vele. Felkereste, és megtekintette a würzburgi laboratóriumban működő készüléket. Bár a nyilvánosságra hozott kiadványon kívül más dokumentációt nem kapott, beszerezte a szükséges anyagokat, főleg hazai forrásokból, és a főgimnázium fizika szertárában – mondhatni saját kezével – megépítette, alig nyolc hónappal a felfedezés bejelentése után üzembe helyezte az élő emberi szervezet átvilágítására alkalmas, első magyar, felvétel-rögzítésre is alkalmas röntgengépet. Ez a berendezés számos új technikai megoldást is megvalósított a würzburgi készülékhez képest, főleg a vizsgálatot végző sugárvédelme érdekében. Technikatörténeti tény, hogy a világon második röntgengép száz éve Nagyváradon működött. Sajnálatosan ezt szinte elfeledtük! Ez az írás szeretné, ha ez megváltozna!

A Magyar Radiológia című szaklap 1975. júniusi számának 181–185. oldalát olvasva – (ki veszi kezébe ezt ma hazánkban?) - megtudjuk még a következőket: „Az orvosok, hírért hallva a nagyvárad csodagépnek messze vidékről, még Budapestről és Bukarestből is odaküldték betegeiket megröntgenezni. A megmaradt naplójegyzetek alapján tudjuk, hogy több, mint kétezer felvételt készített a fizikus pap. Pénzt soha nem kért és csak önkéntes adományokat fogadott el, amit pontos elszámolást hagyva maga után a főgimnázium fizika szertárának tökéletesítésére fordított. Mindezt 1916-ban a Szent István Akadémia rendes tagjává választották és a III. osztályú vaskorona renddel tüntették ki.”

Károly Irén József 1854. március 6-án született Göncön. Középiskoláit Kassán végezte a premontreiek gimnáziumában. 1875. október 17-én belép a premontrei rendbe. A próbaév letelte után az innsbrucki egyetemre küldik hittudományi tanulmányokra. Másfél év után hazatér Jászóvárra, a rend székhelyére. 1880. január 1-én leteszi az ünnepélyes fogadalmat. A kolozsvári tudományegyetemen ezután megszerzi tanári oklevelét bölcséletből és természettanból. Ez jelenti számára a kinevezést a rend nagyvárad Főgimnáziumába hitoktató tanárnak. 1882. június 15-én szentelték pappá, első miséjét Nagyváradon tartotta. 1885-ben filozófiai doktori fokozatot kap a kolozsvári tudományegyetemen.

A főgimnáziumban hittan mellett fizikát és matematikát tanít és rendszeres következetességgel végez kutatásokat a kísérleti fizika legváltozatosabb területein. Ezek kimagasló része a röntgengép megvalósítása. 1887-ben a fizika szertár őre lett. Ettől kezdve idejének még nagyobb részét

fordítja – szinte megszállottként – a kísérleti eszközök készítésére. A főgimnázium fizika szertárát a kor országos hírű kutatócentrumává fejleszti. A kísérleteket eltervezi, a legolcsóbb eszközökkel megvalósítja, tapasztalatait a hivatalos tanterven felül diákjaival megismerteti, megszerettette velük a gyakorlati munkavégzést. Az újdonságokat publikálja. Tizenhat tudományos értekezése jelent meg, de számos kézírata maradt fenn. Nagyvárad villamosítására vonatkozó mérnöki dokumentációinak egy része megvalósult. 1895 áprilisában készen volt szertárában egy drótkötél nélküli távíró, amellyel 20 méterre lehetett jeleket továbbítani. Ezt az akkor éppen Nagyváradon tartózkodó Agliardi bécsi pápai nunciusnak is bemutatta, aki telefonhallgatóhoz hasonló készüléken hallgatta a gerjesztett jeleket. Erről 1895. április 25-én a Nagyváradon megjelenő Tiszántúl című napilapban újsághír látott napvilágot és ez megmaradt az utókor számára. Az újsághírben az olvasható, hogy Magyarországon fülhallgató készüléken keresztül hallgatta a nuncius a drót nélkül továbbított jeleket. A készüléket *Károly Irén József* készítette.

Az 1961-ben az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent Új Magyar Lexikon szerint:

– *Popov Alekszandr Sztyepanovics*, a szentpétervári Elektrotechnikai Intézet professzora 1894-ben megbízható drótnélküli vevőkészüléket készített és 1895. május 7-én mutatta be nyilvánosan. (5. kötet 461. oldal)

– *Marconi Guglielmo* olasz feltaláló 1899-ben megteremtette Anglia és Franciaország között a drótnélküli összeköttetést. (4. kötet 547. oldal)

– *Károly Irén József* a lexikonban (4. kötet 51. oldal) születési adatok, az 1895. áprilisi dátum, a röntgengép készítésének és egyéb munkáinak említése, szerzetes fizikus pap tanárkodásának, nagyváradai működésének említése nélkül jelenik meg.

Az adatok ismeretében állíthatjuk: ugyanolyan úttörője a rádiózásnak, mint híressé vált kortársai!

Ahogy *Jedlik Ányos* szerzetesi szerénységgel kezelte a dinamó felfedezését, ugyanolyan szerénységgel és alázattal kezelte munkáját *Károly Irén József*. Az eredmény, el is feledtük! Ő azt vallotta, hogy a felfedezéseket közkinccsé kell tenni és nem az egyéni reklámozásra kell törekedni. Ma a rádió mindenkié, valószínűleg mindenkit átvilágítottak röntgengép segítségével, azt, aki ezt magyarként először csinálta, aki úttörő volt, a feledésbe, ismeretlenségbe, agyonhallgatásba került.

Meg kell még említeni, hogy 1916-ban mint sikeres elismert tudós a fizikai tanulóversenyekre alapítványt hozott létre. Az első világháború ezt devalválta, ezért 1921-ben újra létesítette. Az alapítvány okirata szerint, hit, erkölcsi tartás, fizikai alapismeretek nélkül nincs művelt ifjúság!

1921-ben a fizikusok tudományos társaságának, az Eötvös Loránd Matematikai és Fizikai Társaságnak országos elnökévé választják. Németországban és Olaszországban utcát neveznek el róla. Mellszobra ma is ott áll a würzburgi röntgenlaboratórium előcsarnokában. Hazájában, szülőhelyén a mai önkormányzatnál érdeklődésemre senki sem ismerte. Göncön született gépészmérnök kollégáim csodálkoztak, mikor beszéltem tevékenységéről. *Károli Gáspár* gönci szobra mellett ott lenne az ő szobrának is a helye, de legalább szülőházának falára illene egy emléktáblát elhelyezni.

1929. március 13-án halt meg Nagyváradon, sírját ma gyom borítja.

IRODALOM:

1. A Jászóvári Premontrei Kanonokrend nagyváradai főgimnáziumának értesítője az 1919–1920. iskolaévről. Adatok a főgimnázium történetéhez. (1920) Nagyvárad. p. 17–28.
2. *Vajda Pál*: Magyar feltalálók. Bp. (1943) p. 158–156.
3. *Gáspár László*: Nagy magyar feltalálók. Bp. (1955) p. 180.
4. *Vajda Pál*: Feltalálók. Bp. (1958) p. 275–276.
5. Élvilág Bp. (1960) 2. sz. p. 40.
6. Fizikai szemle. Bp. (1960) 1. sz. p. 24.
7. Életrajzi lexikon 4. kötet, Bp. (1967) p. 867.
8. *Gobbi József*: A drótnélküli jelátvitel története. Élet és Tudomány, Bp. (1970) 1. sz. p. 12–14.
9. *Bugyi Balázs*: Fizikusok életrajza. Magyar Radiológia. Bp. (1972) p. 193–197.
10. Rádió és Televízió újság, (1971) okt. 25–31. 43. sz. p. 3.
11. *Bogdányi Ferenc*: Gönciek, becsüljük meg nagyjainkat. (1980) Magyarország, 51. sz. p. 6.
12. *Révész Tibor*: Egy diák 1895-ből. Rádió újság (1971), nov. 19. p. 5.